

מהדרדין בפיר עיונים בפרשת השבוע גליליך תתקצ"א בלק

עם כזה סבא, מי צריך אויבים. בתרגום יונתן מובא, שבתוך המערות של הרי מואב היו מואבים. זאת אומרת, התוכנית הראשונה זה היה להשמיד את עם ישראל בפועל על ידי זריקת החיצים ואבני הבליסטראות. כאשר הקב"ה הרם את התוכנית, הוא עובר לתוכנית השנייה. לשכור את ה"סבא" (בתרגום יונתן מובא שבלעם הוא לבן הארמי). מה שלא הצליח בעבר, אולי יעבוד עכשיו. ויש כאן הבדל עצום, בעבר נאמר לו לא לדבר עם יעקב מטוב ועד רע. כאן נאמר לו שהוא ידבר מה שהשי"ת ישים בפיו. בלית ברירה. האיש הגאה מושפל עד לעפר, בדיוק כמו שבלק מטיח בפניו, מנעך ה' מכבוד. ההשפלה לעיני שרי בלק עם האתון, לא הזיז אותו. ליתר דיוק גם לקראת סוף הפרשה הוא לא מתייאש לקבל כבוד או ממון. עצת הזדון שלו, הפיל רבבות מבני ישראל. רק קנאותו של פינחס הצליחה לעצור את המגיפה. המסר של הפרשה היא, קריינא דאיגרתא ליהווי איהו פרוונקא. לאורך הימים שבלעם נמצא עם בלק, הקב"ה לא כועס. אין את ה"רגע באפו", יש רק את ה"חיים ברצונו". הבה נתבונן במה שבלעם בעצם מציין לשבח את כלל ישראל. יש לנו יסודות איתנים מהאבות והאמהות הקדושים. יתר על כן, מפי עוללים ויונקים יסדת עוז, ה"עפר יעקב" שלנו, ההבל פה ללא חטא, היא החוזק שלנו לנצח נצחים. הקב"ה יש לו רעות וידידות עם העם שמקבל עליו עול מלכות שמיים. מלבד זאת, איננו חולכים לקוסמים למיניהם. הטוב שלנו זה בבתי המדרש ובבתי הכנסת, שם אנחנו לומדים תורה ומתפללים, מהללים ומשבחים את השי"ת. וזה יימשך עד שידרוך כוכב מיעקב וירד מיעקב ויעלו מושיעים להר ציון לשפוט את הר עשיו. בעת, אנחנו על סף צום הרביעי, כל כך קיווינו שהיא תיהפך ליום ששון ושמחה, אז הנביא מיכה שולח לנו מסר חשוב, הגיד לך אדם מה טוב ומה השי"ת דורש מאיתנו, עשות משפט ואהבת חסד. אפשר לומר שאנחנו ממש מצטיינים באהבת חסד, כמויות החסד שעם ישראל עושה קשה לשער ולתאר. אבל, הסיום הוא "והצנע לכת עם אלוקיך", קצת יותר צניעות לא תזיק לנו. כאשר נאמין לנהוג בצניעות ובענווה, נזכה למה שהנביא ישעיה הבטיח בהפטרה שנקרא בצום, כי בשמחה תצאון ובשלום תובלון, נצא מן הגלות בשמחה רבה.

וירא בלק. מה הוא ראה. הוא ראה שכדי שסיחון ינצח את מואב היה עליו להשכיר את בלעם כדי לקלל. אבל, בני ישראל לא די שלא באו לתקוף את האמורי, אלא שפתחו בשלום. רק לאחר שלא נענו, פתחו במגננה נגד סיחון שיצא לקרב. הוא שם לב לטעות האסטרטגית של סיחון. הוא שם לב לטעות האסטרטגית שעו עשה. והוא החליט שהוא יקדים קללה למכה. ללמדינו, כאשר אתה רואה משהו שקורה מסביב עליך לעיין במה שקורה, להסיק מסקנות ולעשות מעשים, לא לשבת בחיבוק ידיים.

ולא הלך בפעם בפעם לקראת נחש כי בפעמים הראשונים היה מנחש ורולה לקלל אותם בנחש, והיה השם בא אליו בדרך מקרה, לא בכוונתו לנבואה ולא ממעלתו שהגיע אליה. ועתה כאשר נאמר לו כי לא נחש ציעקב ולא קסם בישראל להרע או להטיב להם, הניח הנחשים ולא הלך בפעם בפעם לקראתם, אבל שם אל המדבר פניו אשר ישראל שם, שיראה אותם ויכין להם נפשו שיחול עליו הדבור מאת השם כאשר עשה עמו פעמים, וכן היה לו. על כן אמר: ותהי עליו רוח אלוהים כי עתה הייתה עליו יד ה' כאשר היא לנביאים, כמו שאמר ומי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם, ואומר רוח ה' אלוהים עלי, ועל כן קרא עמו עתה, שומע אמרי אל, כי נביא הוא. הרמב"ן בא לפרש לנו מה השוני בין כל מה שבלעם אמר עד עתה לבין מה שהוא יאמר מ"מה טובו". עד עתה לא היו אלו דברי נבואה. אלו היו ציוני דרך במעלות של עם ישראל שיתבן שכל אחד יכל להבין שהם קיימים ללא בלעם. מי לא ידע על טוב האבות, כולם שמעו על יציאת מצרים. אבל כאן, בלעם עומד לגעת בציפור הנפש של כלל ישראל, זה יתבן, לדעת הרמב"ן רק ע"י נבואה ממש. ורס"י כתב: וישת אל המדבר פניו, כתרגומו. כי היה הרב מתרגם בו וסוי למדברא לעבדו ביה בני ישראל עגלאל אנפיהי. ואין בנוסחאות מדוקדקות מתרגומו של אונקלוס כן, אבל הוא כתוב בקלחן שהוגה בהן מן התרגום הירושלמי, והעיקר מה שפירשנו: ואמר אשר מחזה שדי יחזה, כי ראה עתה באיספקלריא המאירה, כנביאים הראשונים שאמר בהם וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי, או במדרגה למטה מהם, כי מחזה שדי איננו שדי, והנה הם יראו באל שדי והוא יחזה במחזה של שדי והנה היו שתי מדרגות למטה מהם, וע"כ קרא עמו "גלוי עינים" שהיא מדרגת בני הנביאים, כמו שנאמר ה' פקח את עיני וגו'. וכבר נאמר כן בבלעם עמו בראיית המלאך, ויגל ה' את עיני בלעם. ולא תחשוב בזה זולת מה שפירשנו מפני מאמר רבותינו שאמרו בספרי ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, בישראל לא קם אבל באומות העולם קם, ואיזה זה בלעם. אלא הפרש יש בין נבואת משה לנבואת בלעם, משה לא היה יודע מה מדבר עמו, ובלעם היה יודע מה מדבר עמו שנאמר נאום שומע אמרי אל, משה לא היה יודע מתי מדבר עמו שנאמר מדבר אליו, ובלעם היה יודע מתי מדבר עמו שנאמר ויודע דעת עליון, משה היה מדבר עמו מעומד שנאמר ואתה פה עמוד עמדי, ובלעם היה מדבר עמו שהוא נופל שנאמר נופל וגלוי עיניים. משל לטבחיו של מלך יודע כמה הולאות יולאות למלך על שולחנו: וביאור עניין הברייתא הזו, מפני שאמר הכתוב לא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים, ודרשו רבותינו שאינו בא לספר במעלה אשר לנבואת משה על נבואת שאר הנביאים, שכבר הודיע אותנו מעלתו עליהם בשני מקומות, בפסוק וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם, ובפסוק אם יהיה נביאכם וגו'. אבל עתה לא דבר על משה שידע הוא את השם כעניין שנאמר הודיעני נא את דרכיך ואדעך, שלא אמר הכתוב "אשר ידע את השם פנים אל פנים", "אלא אמר" אשר ידעו "כי ידבר על ביאור הנבואה. יאמר כי למשה רבנו תבוא מבוארת כמדבר אל חברו פנים אל פנים, שמודיעו דבריו וכוונתו עד שיכיר בפניו שהבין דבריו וכוונתו באמירה ובהכרת ראונו בפניו, ואמרו כי לבלעם היה זה בעת שניבא לכבוד ישראל שעמד על דברי ה' ועל ראונו וחפצו בכל העניין העתידי לבא לישראל: זאת אומרת, שכעת בלעם מדבר דברים ברורים שהם הם כוונת השכינה. הטוב שבבתי כנסיות ומדרשות, שיתקיימו לעד. כאשר בית המשכן חרב, עדיין יתקיים העולם בד' אמות של הלכה. עדיין ישמח כאשר נקלסו בבתי כנסיות ומדרשות באמירת אמן יהא שמיה רבה בקול. את זה לנו לחזור ולשנן. זה נבואה ממש. ודווקא פסוק זה של מה טובו נפסק להלכה שיש לאומרו בכניסה לבית הכנסת. ואף על פי כן יש הפרש בין נבואת משה לבלעם. כי משה לא היה יודע מה מדבר עמו, באיזה עניין באיזה מלווה ילוונו, אבל היה הוא מוכן בכל עת לדבור והיה הקב"ה מלווה אותו כפי הרצון לפניו, אבל בלעם היה מכוון ומחשב בדבר ההוא שהוא חפץ בו והולך ומתבודד ומכין נפשו להיות עליו הרוח אולי יקרה ה' לקראתו כאשר הוא מפורש בכלל, ויודע שאם יחול עליו בעניין ההוא אשר חשב ידבר עמו לא בעניין אחר. ומשה לא היה יודע מתי ידבר עמו, כי לא היה אליו עת קבוע לדבור, אבל בכל עת שיחפץ משה ויכוון לבו לדבור היה מדבר עמו כמו שאמר עמדו ואשמעה מה יאווה ה', וכן בכל עת שיהיה לפניו יתעלה הרצון להיות מלווה אותו מאהל מועד וישמע את הקול

מדבר אליו, אבל בלעם היה מכוון את השעה שיהיה לו הדבור ולא תנוח עליו הרוח אלא באותה השעה. אולי היא השעה יזכירו רבותינו במסכת ברכות ובמסכת סנהדרין שהיה מקלל בה, ובה היה חל עליו הרוח לא בעת אחרת לעולם: וכן עניין העמידה מעלה למשה, והנפילה בבלעם פחיתות שלא יסבול נבואה, כעניין שנאמר: הנה ברור מעל לכל, מעלת משה רבינו הביטול הגמור לנבואה עבור כלל ישראל. מעולם לא השתמש בנבואה לכבוד עצמי. בלעם כל המטרה זה המניפולציה. בשם שלא פחד לשקר לשרי מואב הראשונים שעיקוב הליכתו היא משום פחיתות מעלתם. לכן, משה רבינו בכל הבית נאמן, כי רק תורה יבקשו מפייהו. אם יוספס אנחנו לשמוע את קול ה' אלוהינו עוד ומתנו וגו', קרב אתה ושמע. ואמרו משל לטבחיו של מלך, על המידה הראשונה, וכוונתם לאמר שהטבח יודע בהולאת שולחנו של מלך והשר שלו שהוא נאמן בכל ביתו ועומד בסודו לא ידע בהולאת השולחן, והמשל הזה יורה שדעת החכמים לומר שהיה בלעם יודע מעלמו אחרי כוונתו שהסם יאמר לו מה אקוב לא קבה אל וכל העניין, ואחר כך ישמע הדבור במלות ההם אשר חשב בלבו. וזה מה שהזכרתי, כי היה קוסם ותבואנה העתידות בלבו ועתה בשביל ישראל ישמע בהם גם הדיבור, ולפיכך היה מתפאר בעלמו עתה לומר נאם שומע אמרי אל: וראיתי העניין הזה השנוי בספרי, שאמרו בסיוגון אחר בהגדה של במדבר סיני רבה, ואין לי להאריך. והכלל כי כוונתם לומר שנבואת בלעם תבוא אליו במלות מבוארות לו, מן הטעם שאמרו שלא יהא פתחון פה לאומות העולם לומר אלו היה לנו נביא כמשה היינו עובדים להקב"ה, אבל מדרגת נבואתו למטה משאר הנביאים שהיא במחזה שדי כמו שביארנו. וכן אמרו בויקרא רבה אין הקב"ה נגלה על נביאי אומות העולם אלא בחלי דבור היך כמה דתימר ויקר אלוהים אל בלעם, אבל לנביאי ישראל דבור שלם שנאמר ויקרא אל משה, וחלי הדבור. תבין עניינו ממה שביארנו. הוי אומר שנבואת משה רבינו עולה באלפי מונים אפילו על ברכתו של בלעם. כי הברכה שמתוך בית המדרש היא ברכת התורה.

מה טובו אוהליך, מדוע אמר בלשון רבים. אלא, ללמדינו שיש לנו לראות גם באוהל, שאינו רק האוהל "שלנו" (פון אונזערע). גם האוהל השני שעוסקים בתורה מתוך יראת שמיים, רק עם דרך שונה בעבודת השי"ת, גם האוהל ההוא, זה אוהל של דברי אלוקים חיים. ליקרם ולכבדם.

וירא את הקיני, לפי שהיה קיני תקוע אלל עמלק כענין שנאמר ויאמר שאול אל הקיני וגו' הזכירו אחר עמלק נסתכל בגדולתם של בני יתרו שנא' בהם תרעתים שמעתיים סוכתים: איתן מושבך, תמה אני מהיכן זכית לכך הלך אתה עמי היית בעלת הבה נתחכמה לו ועתה נתישבת באיתן ומעוז של ישראל: כי אם יהיה לבער קין וגו', אשריך שנתקעת לתוקף זה שאינך נטרד עוד מן העולם כי אף שאם אתה עתיד לגלות עם עשרת השבטים ותהיה לבער ממקום שנתקעת שם, מה בכך: עד מה אשור תשבך, עד היכן הוא מגלה אותם שמא לחלח ותבור אין זה טרוד מן העולם אלא טלטול ממקום למקום ותשוב עם שאר הגלויות: רש"י מגלה לנו את צורתו של המניפולטור – בלעם. זכרון סלקטיבי. הוא זוכר שיתרו הי"ה עמו בעצה. מה יעץ יתרו. האם יעץ להשמיד את העם. לא. הרי יתרו הוא זה שאמר להניח לעם ישראל. יתר על כן, כשיתרו ראה שאין דעתו מתקבלת, קם ועזב את מצרים וחזר למדין. לכן, אמרו שבלעם כוחו בפיו. יסובב כל סיפור להנאתו ולשימוש האיש. אבל, גם המניפולטור הגדול חייב להודות על האמת, יתרו שצאצאיו דבקו בה' ובתורתו ניצלו מהשמדה. עד שהפכו להיות שמעתיים – מארי דשמעתתא, תרעתים – תפילתם מתקבל ברחמים וברצון כקול תרועת השופר, סוכתים – סוכין, מסתכלין ברוח הקודש. ממילא, יש בהם אפשרות קיום לדורות. ההתחברות לעם ישראל על ידי ההתעצמות בתורת ישראל, זה מה שקיים את בני הקיני – בני יונדב בן ריכב. זה גם סוד הקיום שלנו.

אוי מי יחיה משומו אל. ע"ד הפשט מן הגזרות האלה ששם אל בעולם על ידי מלך אשור, שהרי הוא נלח את כל הגוים וכלכל כל האומות: ועל דרך המדרש אוי מי יחיה משומו אל, על ישמעאל, שהרי בני קין מזרעו של ישמעאל הם. ומה שאמר כי אם יהיה לבער קין כלומר כי אם יהיה קין לבער אש. ומה שנקרא זרע ישמעאל קין, על שם שישבו באחוזת קין, וכן הוא אומר וחבר הקיני נפרד מקין, והלא כל בני קין נכרתו במי המבול, אלא על שם שישבו באחוזת קין נקראו בני קין ושיבתן מלכות אשור. אמר בלעם, מכל שבעים לשון שברא הקב"ה בעולמו לא שם שמו אלא לישראל ולישמעאל, שנאמר וקראת שמו ישמעאל, וכיון שהשואה הקב"ה שמו של ישמעאל לשמו של ישראל, אוי מי יחיה משמו אל, אוי מי יחיה בימיו, כך דרשו בפרקי רבי אליעזר: ואם תשכיל תמלא כי המקטרג הזה שבארץ רמז בפסוק זה שם המקטרג הגדול שיש לישראל בשמים, והוא שר המדבר שרף מעופף ונפש גלגל מאדים, כי בעבור שראה שנפל ממועלותיו ולא הועיל קטיגורו בכל נבואותיו לא במדת הדין ולא במדת רחמים על כן וישת אל המדבר פניו, להעזר בו כנגד ישראל, ולכך התחיל ללעוק מי יחיה מגזרותיו, כלומר מי יחיה בגלות עשו, ושני הווי"ן רמז לשנים עשר כנפיו, וזהו מבואר: ואים מיד כתים. אחר שהזכיר שאשור יצאה הקיני אמר עתה שיבא עת שיעונה אשור ועבר, והטעם העברים שיצאה אשור, כי הכתים היו רודים על ישראל. ואים לשון רבים, מלשון ואי אדיר. וכתים מבני יון הוא, ואפשר שהוא רמז למלכות ישמעאל הרשעה: ודעת הרמב"ן ז"ל כתים הם רומים והיא מלכות אדום שהיא החיה הרביעית. והנה חתם נבואתו זאת שהיא הרביעית באבדן כתים, היא רומי, והיא החיה הרביעית שהתנבא עליה דניאל עד די קטילת חיותא והוצד גשמה ויהיבת ליקידת אשא: הנה רבינו בחיי מביא אותנו לימינו. מי יחיה מכל מה שישמעאל מחולל. כאשר בעינינו רואים "אביב של מדינות ערב", העולם יושב ומשחק לידיים של צמאי דם, חסרי לב, כפויי טובה ושקרנים. לבן, עלינו לעשות כל מה שבידינו כדי להסיר מעלינו כל קטרוג. שני פירושו חד הם, מהגזרות שהקב"ה גזור על עמו דרך יסורים הבאים עלינו מקרב הישמעאלים יורשי דרכו של סנחריב. הלא בכל מקום שהם באים הם משנים סדרי בראשית, מפיצים שנאה ומעוררים פחד ומשליטים טרור. שומה עלינו ללמוד מה כוחם כדי לבטלם. הדבקות במטרה, עמידה על עקרונותיו. כאשר נשוב לעמוד על תורתנו באותה דבקות נוכל להם, לישמעאל ועשו גם יחד. ליצור אומה אשר דבקה במסורתה והלכותיה. גאה בשמירת שבת, אינה מסתירה יהדותה. אזי, נחיה כעם קדוש לה' אלוקינו וידרוך כוכב מיעקב ויקום שבט מישראל, בביאת ינון.